

ÖRÖK
SÉG

FELADATLAPOK

ÖRÖK
SÉG

0_1 KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÉS ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG

ÖRÖK
SÉG

0_2 ÁLLANDÓ ÉS VÁLTOZÓ

ÖRÖK
SÉG

0_3 MEGŐRZÉS ÉS ALAKÍTÁS

ÖRÖK
SÉG

0_4 HELYI ÉS EGYETEMES

ÖRÖK
SÉG

0_5 ÖRÖKSÉG HELYSZÍNEK

ÖRÖK
SÉG

0_6 ÉPÜLETEK, ÉPÜLETTÍPUSOK

ÖRÖK
SÉG

0_7 SZERKEZETEK

ÖRÖK
SÉG

0_8 FORMÁK

ÖRÖK
SÉG

0_9 ANYAGOK ÉS FELÜLETEK

ÖRÖK
SÉG

10 TÉRHASZNÁLAT

ÖRÖK
SÉG

KÉPEK LISTÁJA

ÖRÖK
SÉG

TANÁRI KÉZIKÖNYV

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

Mi a kulturális örökség?

- ▶ emberi tevékenység eredménye (szemben a természeti értékekkel)
- ▶ a közösség számára fontos jelentéssel bíró tárgyak (pl. épületek), vagy nem anyagi dolgok (pl. szokások)
- ▶ egy közösség identitásának a része

A kulturális örökséget tehát egy közösség hozza létre, gyűjti, őrzi és hagyományozza rá a következő generációkra. Ez az örökség kifejezi a közösségek önazonosságát, saját különleges és egyéni értékeit – azt, hogy mit gondolunk arról, hogy kik vagyunk, és hol a helyünk a világban.

Ki határozza meg, hogy mi számít kulturális örökségnek?

A közösség tagjai és a kulturális területek szakemberei. Te is. A szakmai szempontok mellett egyre fontosabbá válik az egyéni emlékezet is. A történészek meg tudják határozni egy épület vagy tárgy korát, történeti jelentőségét, a szemtanúk pedig egyéni történeteikkel gazdagítják azt.

Szerinted a ma létrehozott javak közül mi válik majd a közösség kulturális örökségévé? Melyek azok a tárgyak, amiket használsz, azok a szokások, amiket követsz, vagy azok az épületek, amik most épülnek a környezetben, és szerinted 50-100 év múlva a közösség identitását jelképezik majd?

SZELLEMI ÉS ÉPÍTÉSZETI

A kulturális örökség lehet építészeti és szellemi örökség.

Az építészeti örökség történelmi, régészeti, művészi, tudományos, társadalmi vagy műszaki szempontból kiemelkedő építmény.

A szellemi örökség lehet szokás (pl. ünnepi események), ábrázolás (pl. előadóművészetek), kifejezési forma (pl. nyelv), tudás és készség (pl. hagyományos kézművesség) – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, készítmény és kulturális színhely.

AZ ÉPÍTETT KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG:

- ▶ egyedi műemlékek
- ▶ épületegyüttesek
- ▶ kultúrtájak (az ember és a természet együttes munkájának eredményei)

A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG:

- ▶ nemzedékről nemzedékre hagyományozódik
- ▶ a közösségek környezete, természettel való kapcsolata és történelme tükröződik benne
- ▶ a közösség folyamatosan újratertemti, alkalmazza

Integrált kulturális örökségnek nevezzük azokat az értékeket, ahol az építészeti örökség a szellemi örökséggel párosul. Magyarországon erre Hollókő remek példa – szerinted miért?

Irányítótorony?

Sugárút?

Kultúrtáj?

Víztorony?

Egyutcás falu?

Kultúrpark?

Könnýű?

Műemlék?

Emlékmű?

Komoly?

Az, hogy mit értünk kulturális örökség alatt, folyamatosan változik.

- ▶ **TUDATOS:** az antikvitásban és a középkorban csak az számított megőrzendő értéknek, amit kifejezetten az emlékezés, tiszteletadás céljából építettek.
- ▶ **RÉGI:** a reneszánszban kezdődött az antik műemlékek tisztelete, ekkor vált a régiség értéké. Megszületett a történeti emlék fogalma.
- ▶ **NEMZETI:** francia forradalomban alakult ki a nemzeti örökség gondolata. Az örökség ettől fogva a nemzeti összetartozás és identitás eszközévé is vált.
- ▶ **EMLÉKEZET:** az 1970-es évektől terjedt el a kulturális örökség fogalma. Ez kiegészíti a történeti építészet emlékeit az emlékezettel. Vagyis már nem csak az értékes, ami régi, hanem az is, ami fontos a közösség önmeghatározása szempontjából.
- ▶ **KORTÁRS:** a kulturális örökség fogalma ma már kiterjed napjaink jelenségeire is. 2003 óta például a digitális örökség is a kulturális örökség része (például videó játékok, digitális archívumok).

Szerinted mitől lesz ma valami kulturális örökség? És mitől válhat valami az épített örökség részévé?

FOLYTONOSSÁG – VÁLTOZÁS – ÉRTÉK

Lehet érték a folyamatosság (**kontinuitás**): például a húsvéti lo-csolás, amit minden évben megismétlünk, a kulturális örökségünk részévé vált.

De értéké válhat a folytonosság megtörése is (**díszkontinuitás**): jáki templomot román stílusban kezdték el építeni a 12. században, a tatárjárás miatt azonban félbe maradt az építkezés. A tatárjárás után már az új divatnak megfelelően folytatták. Erről tanúskodik a bejárat: alul félköríves (román kori), majd egy törés után csúcsíves (gótikus) boltozatok keretezik.

A te környezetben mi hagyományozódik generációról generáció-ra? Miben nyilvánul meg az állandóság vagy a változás?

FOLYTONOSSÁG – VÁLTOZÁS – VÉDELEM

A kulturális örökség megőrzésének kulcsa a **folytonosság**. Ezt egyrészt a nemzedékről nemzedékre való áthagyományozódás, másrészt a védelemre vonatkozó szabályok biztosítják.

Bizonyos esetekben azonban épp egy **törés** jelentheti az értékek védelmét. A pécsi ókeresztény sírkamrák azért maradtak fenn ép-ségben, mert évszázadokig betemetve, elfeledve pihentek a föld alatt, így az időjárás nem tett kárt az érzékeny falfestményekben. A mai technológiával már lehetséges volt úgy feltárni, konzerválni és bemutatni őket, hogy továbbra se essen kár bennük.

Néha előfordul, hogy a régit teljesen le kell rombolnunk ahhoz, hogy új értéket tudjunk létrehozni. A gyorsan növekvő Pest és Buda egyesítése után elengedhetetlen volt egy újabb dunai átkelő építése. Bár az Erzsébet híd építése miatt le kellett bontani a klasszicista pesti belváros egy részét, az új híddal és a pesti hídfő mentén épült historizáló palotákkal új értékek jöttek létre, amelyek ma már az épített örökségünk részévé váltak.

Szerinted meddig kell őriznünk a kulturális örökséget?

Ma?

Stílusváltás?

Várom?

Régen?

Átépités?

Romkocsmá?

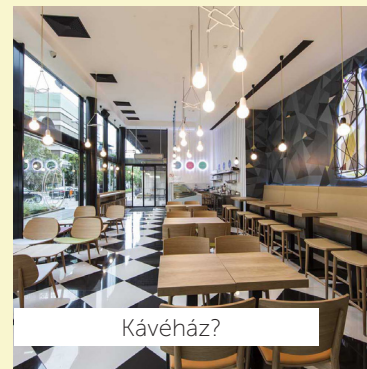
Kávézó?

Feltárva?

Megőrizve?

Kávéház?

Az örökség fogalma egyszerre fejezi ki azt, hogy az adott tárgy, épület, helyszín vagy szokás értéket képvisel, és a felelősséget, ami az „örökösökre” hárul, hogy óvják és őrizzék azt.

Az örökség védelme egyben az identitásunk védelme is. Úgy ünnepelejük a húsvétot, mint a nagyszüleink, megőrizzük a régi épületeket, és a családi ékszer viseljük az ünnepeken. Ezáltal érezzük magunkat egy családhoz, közösséghez, nemzethez tartozónak.

Hogy mit tartunk védelemre méltónak, és hogyan védjük az örökséget, az folyamatosan változik.

FUNKCIÓVÁLTÁS

Az épületek megépülnek, átalakulnak, és eltűnnek. Akár történelmi események, például háború, vagy akár a közösség megváltozott igényei miatt. A pécsi Zsolnay gyár termelése a rendszerváltás után például drasztikusan csökkent, így a porcelánmanufaktúra területén lévő épületek nagy része fölöslegessé vált. A történelmi és építészeti értékű épületegyüttest azonban szerencsére nem bontották le, helyette új funkciót kapott: a Zsolnay Kulturális Negyed ma kiállításoknak, rendezvényeknek, üzleteknek és egyetemi képzéseknek ad helyet.

A te környezetemben mi az, amit megváltozott funkcióval őriztek tovább?

VÉDELEM

A változás mellett azt is igényeljük, hogy az épített környezet egyes elemei megmaradjanak az utódaink számára. Közös értékeink védelmére ezért intézményrendszert alakítottunk ki:

- ▶ jogszabályokat (műemlékvédelmi törvények)
- ▶ végrehajtó szervezeteket (építésügyi és örökségvédelmi hivatalok)
- ▶ egyedi és területi védelmek listáit

Mi az, amit változatlan formában őriznél meg az utókor számára? Hogyan és meddig őriznéd meg ezeket?

AZ ÖRÖKSÉG FOGALOM VÁLTOZÁSA

A kulturális örökség fogalma folyamatosan változik. Egyre több dolgot tekintünk örökségnek, és ez kihat az örökségvédelem gyakorlatára is.

Hogyan tudjuk szerinted megőrizni a matyó himzés hagyományát, az Iparművészeti Múzeum épületét, vagy a kulturális értékkel bíró videójátékokat?

ÉRTÉKVÁLASZTÁS

Az utókor mindig újraértelmezi, hogy mi számít értékesnek, és mi nem. A szecesszió divathullámként söpört végig egész Európán a 20. század elején. Az utókor azonban giccsesnek és értéktelennek tartotta a díszes, hullámzó, dekoratív stílust. Az 1970-es években a szecesszió alkotásai újra a figyelem középpontjába kerültek, vagy inkább cseréltek gazdát az aukciókon, az épületek az épített örökség részévé váltak. Manapság a szecessziós alkotások tömegcikké válása miatt ismét újraértékelődik a korszak.

Minek köszönhető szerinted a retró és vintage tárgyak virágzása? Mi az a múlt emlékei közül, ami értékes, menő manapság, és mi az, ami nem?

Templom?

Kulturális Negyed?

Ornamentika?

Zsinagóga?

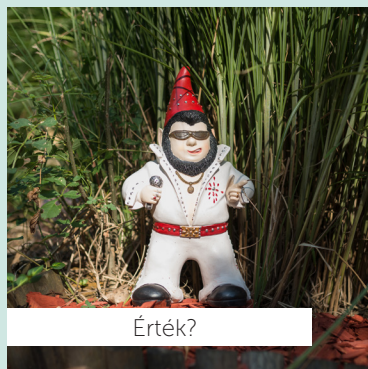
Gyár?

Motívumkincs?

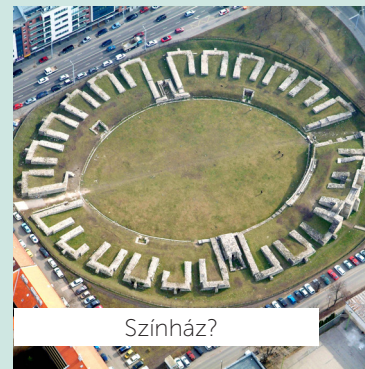
Amfiteátrum?

Érték?

Giccs?

Színház?

Minden közösségnek megvannak a maga értékei. A családoknak, gyülekezeteknek, településeknek, országoknak, nemzeteknek. Sőt! Az egész emberiségnek.

HELYI ÖRÖKSÉG

Mi számít helyi értéknek? Erről a közösség dönt. Egy helyi szobrász által készített emlékmű például értékes lehet az ott élő közösség számára. A helyi Értéktár Bizottságok döntenek arról, hogy mit vesznek fel a helyi értékek közé. Javaslatot bárki tehet, akár te is. Ha valami a településen túlmutató jelentőséggel bír, akkor a Bizottság javasolja, hogy vegyék fel a nemzeti értékek listájába.

A települések épített örökségéről az önkormányzatok döntenek. Egybefüggő településrészeket területi védettséggel láthatnak el, egyes épületeket, emlékműveket pedig egyedi védelemmel.

A te településeden mi számít egyedinek, értékesnek? Mi szerepel a helyi Értéktár Bizottság gyűjteményében? Ha szerinted hiányzik valami, akkor tegyél nekik javaslatot!

NEMZETI ÖRÖKSÉG

Az Értéktárak kiválasztják, hogy szerintük mely értékek érdemesek a megyei értéktárba való felvételre. A megyei értéktárak pedig javasolhatnak értékeket a nemzeti értéktárba való felvételre. Végül a Nemzeti Értéktár nyilvántartásából választja ki a Hungarikum Bizottság a hungarikumokat (a magyarságra jellemző nemzeti értékeket, csúcsteljesítményeket).

Az országos jelentőségű épített örökségért, műemlékekért az Építési és Örökségvédelmi Hivatal felel. A hivatal engedélyezi, és

ellenőrzi a műemlékek helyreállítását, karbantartását, és fenntartható használatát.

Szerinted melyek a magyar épített örökség legjelentősebb példái? Miket sorolnál ide? Hogyan és meddig őriznéd meg ezeket?

EURÓPAI ÖRÖKSÉG

Az Európa Tanács azért jött létre, hogy a „tagok közötti nagyobb egység előremozdításával a tagok közös örökségét képező eszméket és elveket védje, illetve megvalósítsa és biztosítsa a tagok gazdasági és társadalmi fejlődését”. A közös európai örökség megőrzése és népszerűsítése tehát fontos feladata. Különösen a nemzetektől független emlékeket kívánja megőrizni. A Dohány utcai Zsinagóga például az európai zsidóság történetének jelképe helyett: jelentős emléke, ezért kiérdemelte az Európai Örökség Díjat.

Mely magyar helyszínek váltak eddig az európai örökség részévé? Te mivel egészítenéd ki ezt a listát és miért?

VILÁGÖRÖKSÉG

Az UNESCO 1972 óta végzi a kulturális és természeti világörökséghez tartozó helyszínek kiválasztását és védelmét. A tagországok javaslatot tehetnek kulturális és természeti örökségre, a javaslatokról pedig az UNESCO Bizottsága dönt. A világörökséggé nyilvánított helyszínek megóvása, karbantartása és felújítása szigorú szabályokhoz kötött, és az adott állam feladata.

Melyek a magyarországi UNESCO Világörökség helyszínei? Szerinted miért bírnak ezek egyetemes jelentőséggel?

Helyi örökség?

Magyar érték?

Sportuszoda?

Világörökség?

Európai érték?

Közfürdő?

Művészetek Palotája?

Közös történelem?

Egyéni emlékezet?

Palota Negyed?

Az örökség helyszíneik valamilyen okból fontosak egy szűkebb vagy tágabb közösség számára. Ez lehet történelmi esemény, csoda, művészi érték, vagy egy emlék, ami az adott helyhez kapcsolódik.

VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍNEK

Mitől lesz valami világörökségi helyszín? A hitelesség, történelmi autentikusság a legfontosabb kritérium, de emellett még legalább egynek kell érvényesülnie 6 kritérium közül:

- ▶ az emberi alkotószellem remekműve
- ▶ egy adott korban vagy kulturális területen jelentős mértékben hatott az építészet, a technológia, a műemlékek, a várostervezés, vagy a tájkialakítás fejlődésére
- ▶ egyedi (de legalábbis kivételes) megtestesítője egy élő vagy már letűnt civilizációnak
- ▶ egy építészeti stílus / együttes / technológia, vagy az emberiség történelmének egy vagy több korszakát tükröző táj kiemelkedő példája
- ▶ a hagyományos emberi letelepedés vagy területfoglalás egy vagy több kultúrát képviselő, kiemelkedő példája
- ▶ egyetemes jelentőségű eseményekhez, hagyományokhoz, megőrződésekhez, vagy művészeti alkotásokhoz kapcsolódik

Melyek a magyarországi világörökségi helyszíneik? Szerinted melyiknél mi teljesül a kritériumok közül?

NEMZETI EMLÉKHELYEK

A magyar történelem kiemelten fontos eseményeinek helyszíneik nemzeti emlékhelyek. Ilyen például a mohácsi csata helyszíne. Ezeknek nem az építészeti értéke jelentős elsősorban, hanem a történelemben betöltött szerepük. Kijelölésükről a Nemzeti Emlék hely

és Kegyeleti Bizottság dönt. Ezeken a helyszíneken zajlanak többek között az országos jelentőségű állami megemlékezések.

Melyek ezek a nemzeti emlékhelyek? Melyik van a legközelebb a lakóhelyedhez, és ez milyen történelmi eseményhez kötődik?

TANÚHELYEK

A tanúhelyek egy közösség számára kiemelkedően fontos eseménynek állítanak emléket. Ilyenek például az első és második világháborúban elesett katonáknak emelt emlékművek, amelyeket Magyarországon szinte minden településen megtalálsz.

Különleges emlékhely-típust a járdába épített botlatókő. Ezek a náci Németország és szövetségesei által származásuk, vallásuk, világnézetük, vagy ellenállásuk miatt elhurcolt, meggyilkolt embereknek állítanak emléket.

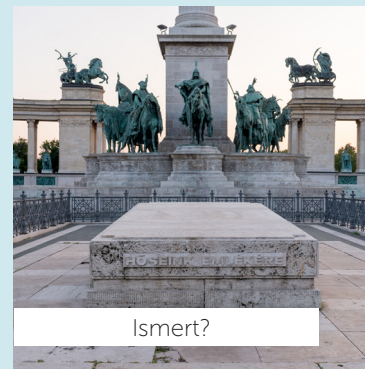
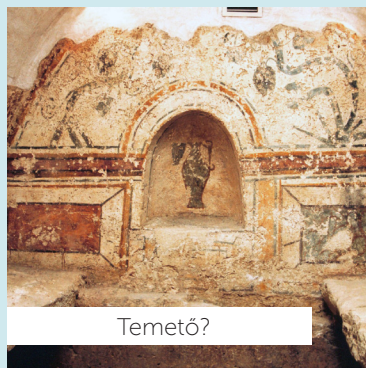
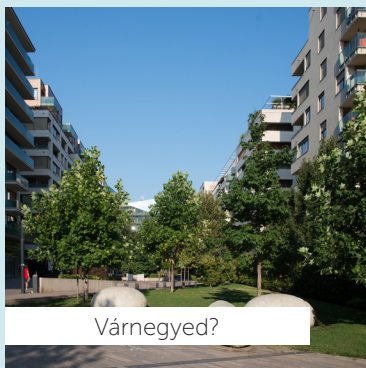
A te lakókörnyezetben van háborús emlékmű és botlatókő? Ha igen, mi szerepel ezeken? Milyen más tanúhelyeket ismersz?

KEGYHELYEK

A kegyhelyek keresztény (katolikus vagy ortodox) közösség által látogatott zarándokhelyek, amelyek létrejötte általában egy csodához vagy jelenéshez kapcsolódik. A Magyarországon található kegyhelyek többnyire Mária tiszteletén alapulnak. Ezek közül kettőt nemzeti kegyhelyként tartunk számon.

Melyek a nemzeti kegyhelyeink, és milyen csodák fűződnek hozzájuk? Milyen kegyhely vagy zarándokút vonal található a lakóhelyed közelében?

Egy-egy épület is az épített örökség részévé válhat, ha

- ▶ fontos történeti értékkel bír (Nemzeti Múzeum vagy az Országház)
- ▶ egy stílus kiemelkedő példája (Iparművészeti Múzeum)
- ▶ a városfejlődés szempontjából jelentős (az első felhőkarcoló)
- ▶ új technológia felhasználásával készült (Nyugati pályaudvar)
- ▶ vagy a hagyományos építészeti példája (egy vályogház).

Milyen különleges, értékes épületek vannak a te lakókörnyezetben? Szerinted ezek az épített örökség részét képezik?

KÖZKINCSEK

Sok épület több kritériumnak is megfelel: egyszerre képvisel történeti és esztétikai értéket, mutat fel különleges technológiai újítást vagy funkciót. Ezek ma jelentős középületek, kulturális, oktatási vagy egyházi épületek. Például az Operaház, amely az egész Andrassy útra jellemző történeti, neoreneszánsz stílus kiemelkedő példája, és itt hallgatta I. Ferenc József császár a Bánk bán nyitányát.

Keress a környezetben olyan középületeket, amelyek több szempontból is különlegesek!

HÉTKÖZNAPI ÉRTÉKEK

A hétköznapi épületek is az örökségünk részét képezhetik – akár a lakóépületek is. Az elmúlt 150 évben folyamatosan növekedő Budapesten állandó kihívást jelentett a lakáshiány. A különböző korokban más-más megoldások születtek. Először többlakásos, öbbszintes bérházak épültek. Ezek elegáns történeti vagy díszes szecessziós stílusban épültek, és meghatározzák a pesti belvárost. A vidékről felköltöző lakosok számára ezek túl nagyok, személytelenek voltak. Ekkor született meg a családi, kisvárosi han-

gulatú munkás-lakótelepek ötlete. A népi szecesszió mestere, Kós Károly tervezte Budapesten a Wekerletelepet, amelynek központja a főtér. Körülötte változatos kialakítású otthonok, templom, boltok, óvodák és iskolák vannak.

Keress olyan lakótelepet vagy lakóparkot, ahol jól működő közösségi terek vannak!

ÚJ TECHNOLÓGIÁK

Városfejlesztési és esztétikai szempontból nem egyértelmű a lakótelepek megítélése. A paneles technológia mégis értékes újítást jelentett, mert lehetővé tette, hogy a háború után nagy tömegek számára gyorsan épüljön elegendő lakás. Budapest legnagyobb panelházába, az óbudai faluházba Hollókő teljes lakossága közel nyolcszor beférne.

Szerinted tekinthetjük-e az épített örökségünk részének a panelházakat? Mi a legnagyobb kihívás a lakóépületek megőrzése során?

ÚJ ÉPÜLETTÍPUSOK

A 19. században újfajta kereskedelmi épületek jöttek létre. A szabadtéri piacokat felváltották a fedett vásárcsarnokok, amit az akkoriban felfedezett acélszerkezetek és üvegfelületek tettek lehetővé. Az Andrassy úton megépült az ország első modern áruháza, a Párisi Nagy Áruház. Az áruház különlegessége az ötemelet magas, fedett üveggel fedett udvar és az üvegfalú felvonók voltak.

Számodra mely kortárs üzletek jelentenek értéket és miért? Szerinted mi az előnyük és mi a hátrányuk a mai bevásárlóközpontoknak? Szerinted hol és hogyan fognak az unokáid vásárolni?

Lakótelep?

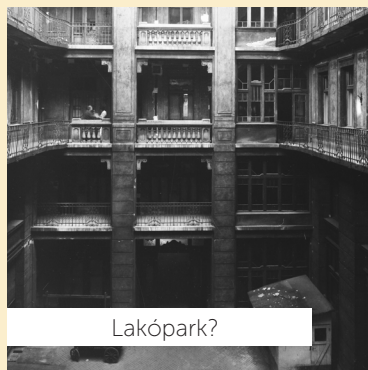
Bérház?

Falu?

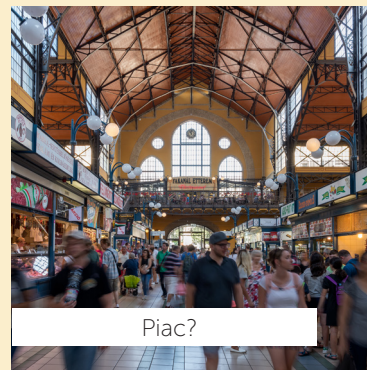
Kertváros?

Lakópark?

Faluház?

Piac?

Áruház?

Pláza?

Vásárcsarnok?

Épületek vagy építmények az újszerű, innovatív szerkezetük miatt is műemlékké, az épített örökség részévé válhatnak. Az épületek szerkezete, a tartóváz megoldása általában az adott korban vagy területen rendelkezésre álló technológiát és anyagokat használja, de a változó igények miatt gyakran van szükség újabb megoldások kikísérletezésére. A bevált újítások idővel elterjednek, és meghatározzák az adott kor vagy település építészetét és arculatát.

INNOVÁCIÓ ÉS FEJLŐDÉS

A történeti építészetre például a kőből és téglából épült tartószerkezetek (falak, pillérek, boltozatok), és a kőből vagy fából épült tetőszerkezetek (gerendák, lemezek) használata volt jellemző. Ez a technológia viszonylag kisebb távolságok áthidalására volt alkalmas. A 20. században ezt felváltották a nagyobb távolságok áthidalására alkalmas, acélból készült szerkezetek (rácsostartók, gerendák, láncok, kábelek, függőtető). Az acélszerkezetek fejlődését a hídszerkezetek változásában is megfigyelheted.

Mi a különbség a Kilenclyükű híd, a Lánchíd és a Megyeri híd között? Mi befolyásolta a szerkezetük kialakítását? Milyen igényeknek kellett megfelelniük, és hogyan oldották meg ezt a korabeli mérnökök?

SZIMBOLIKUS JELENTŐSÉG

A Széchenyi lánchíd nem csak szép, de építése idején korának egyik legkiemelkedőbb műszaki alkotása is volt. Akkor a világ egyik

legkorszerűbb és legjobban merevített lánchídja volt. Ma Budapest és egész Magyarország meghatározó szimbóluma, amelyet mindenki ismer, és amivel mindenki azonosul. A Lánchíd egy ország jelképévé vált.

Keress olyan példákat, tárgyakat, műalkotásokat, amelyeken a Lánchíd van!

ÚJRAGONDOLT FUNKCIÓ

Még a saját korukban innovatívnak számító szerkezetek is meghaladottá válhatnak idővel, és elveszíthetik eredeti funkciójukat. Szimbolikus jelentőségük ennek ellenére megmaradhat. A Széchenyi lánchíd például régen az egyetlen híd volt, amely Budát és Pestet összekötötte. Emiatt pótolhatatlan értéke volt. Ma már csak egy a tizenkét híd közül, és azok között is a legkeskenyebb. Emellett ez az egyetlen közforgalmú budapesti híd, amelyikhez nem kapcsolódnak főútvonalak. Így a közlekedési szerepe az eredetinek töredékére csökkent.

INSPIRÁLÓ: a Szabadság híd időszakos lezárása. Amikor nyaranta néhány hétvégére lezárják a forgalom elől, lakosok százai jönnek ide barátokkal találkozni, beszélgetni, sörozni, dolgozni, jógázni vagy zenét hallgatni.

Te hogyan használnád a Lánchídat? Milyen kihasználatlan műemléki épületeket ismersz, és hogyan hasznosítanád ezeket? Keress inspiráló példákat a környezetben!

Acélszerkezet?

Lánchíd?

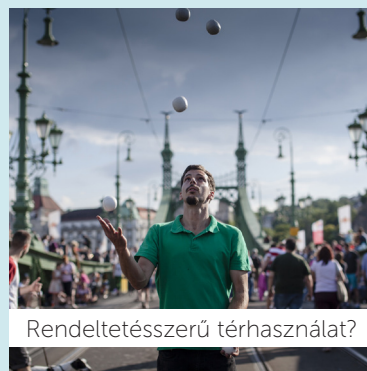
Alternatív térhasználat?

Kőszerkezet?

Függőhíd?

Rendeltetésszerű térhasználat?

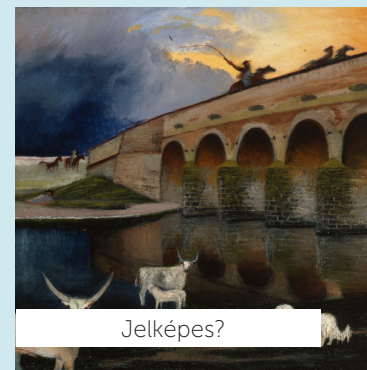
Ikonikus?

Az első?

Egy a sok közül?

Jelképes?

Mikor válik egy épület a formakincse miatt az épített örökségünk részévé?

- ▶ ha a forma összhangban van a funkcióval (Bauhaus épületek),
- ▶ ha az anyaghasználat és / vagy technológia egyedi formaképzést eredményez (a Hello Wood csoport fa építményei),
- ▶ ha a forma szimbolikus jelentéssel bír (a dunaparti Bálna)
- ▶ ha egy kor vagy egy építőművész jellegzetes stílusát tükrözi (az Erick van Egeraat által tervezett ING székház).

Keress a környezetben további példákat! Számodra milyen formai szempontok fontosak még? Mikor jó egy épület formája?

FORMA ÉS FUNKCIÓ

Miért ismerjük fel első látásra az iskola-, kórház-, kereskedelmi vagy lakóépületeket? Azért, mert a formájuk jellegzetes: meghatározza az, hogy mire használjuk ezeket. Az iskolákat például udvar, sportpálya veszi körül, hogy legyen hol mozogniuk a diákoknak. Ha ugyanarra a telekre irodaházat építenének, akkor az udvart is beépítenék, hogy minél több irodának adjanak helyet.

FORMA, ANYAG ÉS SZERKEZET

Az ipari épületek szerkezete gyakran látható, és ez meghatározza a formájukat. Például a Nyugati Pályaudvar üveg- és fém csarnoka, vagy a Milleniumi Földalatti állomásainak szabadon hagyott fém tartóoszlopai meghatározzák az építmények formáját és karakterét. A négyes metró megállói pedig már korszerű anyagokból és technológiával készültek, és egészen más formai megoldásokat mutatnak.

Neked melyik megálló tetszik a legjobban, és miért?

FORMA ÉS KORSTÍLUS

A 20. század elején számos budapesti bérház épült szecessziós stílusban. A jellegzetes, hullámzó, organikus formák, a falak, ablak- és ajtókeretek, tetőszerkezetek formai kialakítását is meghatározták. Az épületek értékét itt éppen a formai merészség és változatosság adja. Egy-két évtizeddel később fontosabb volt, hogy az épületek egészségesek (világosak, szellősek). Sok bérház épült ekkoriban Bauhaus stílusban, amelyre a letisztult mértani formák, sík felületek jellemzőek.

A lakókörnyezetben milyen stílusbeli különbségek vannak az egyes lakóházak között?

FORMA ÉS JELENTÉS

Az épületek formája jelképes jelentést is hordozhat. A keresztény templomok például gyakran kereszt alakúak, hogy Krisztus áldozatára emlékeztessék a híveket.

Keress olyan világi épületeket, amelyek formája jelképes jelentést hordoz!

A nemzeti jelentőségű épületeink, mint az Országház vagy a Nemzeti Múzeum monumentális, hatalmat sugárzó épületek. A lépcsős, oszlopos kialakításuk egyszerre eleganciát és megközelíthetlenséget közvetít. De olyan közintézményekre is találhatunk példát, amelyek formája nyitottságot, hozzáférhetőséget, átláthatóságot sugároz.

Milyen példákat ismersz a zárt, reprezentatív, és a nyitott, befogadó épületekre? Szerinted milyen építészeti megoldásoktól válik valami nyitottá vagy zárttá? Hozz rá példákat!

Zárt?

Kortárs?

Forma?

Nyitott?

Történelmi?

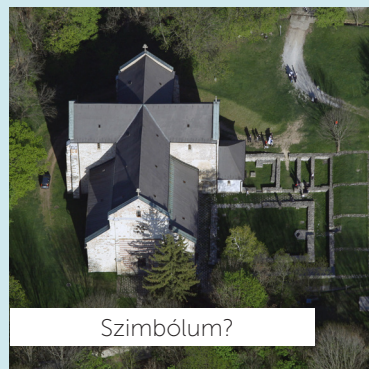
Funkció?

Geometrikus?

Szimbolikus forma?

Szimbólum?

Organikus?

Az épített örökség értéke az anyaghasználatban és a felületek díszítésében is megmutatkozhat.

HELYI ÉS HAGYOMÁNYOS

Az örökség részét képezik a hagyományos építészeti technikák, amelyek helyi anyagokat és tradicionális kézműves építési módszereket használnak. Magyarországon ilyen például az alföldi tanyavilágra jellemző vályogépítkezés. A tanyák falát helyben gyűjtött agyagos vályogból rakták, vagy földből verték. A tanyák zöme nádtetős volt, mert a pusztán nagy kiterjedésű nádasok voltak, és nyáron hűvös, télen pedig meleg otthont biztosított. Ma is több százezeren élnek vályogházban hazánkban.

Mi számít a lakóhelyeden hagyományos (vagy jellegzetes) épületnek? Miből és milyen technikával épültek ezek?

KORSZAKALKOTÓ, ÚJ ANYAGOK

Az ipari forradalom óriási társadalmi, gazdasági és technológiai változásokat hozott. Ezeket talán épp az építészet fejlődése példázza a legjobban – az acélból épült Eiffel-torony a korszak világhírű jelképévé vált, pedig a kortársak nevenségesnek tartották.

A technikai fejlődés új igényeket támasztott az építészettel szemben: hatalmas gépcsarnokokra, pályaudvarokra, mezőgazdasági épületekre volt szükség. Ezekhez újfajta építőanyagok és technológiák kellettek. A vasgyártás fejlődése és az acél feltalálása tette lehetővé a hatalmas csarnokok tartószerkezeteinek és áthidalásainak megoldását. A budapesti Nyugati pályaudvar vasszerkezete és üvegezett homlokzata a maga korában világra szóló technikai bravurnak számított, terveit a párizsi Eiffel cég készítette.

Szerinted mi jellemző a mai kor építészetére? Mik lehetnek ennek a kornak az építészeti szimbólumai?

INNOVATÍV, ÚJ TECHNOLÓGIA

Értékké válhat egy újító hatású találmány is. A litracon, vagy üveg-beton egy új építőanyag, amelyet egy fiatal magyar építész, Losonczy Áron fejlesztett fejlesztett. Lényege, hogy a betonba üveg vagy optikai szál van belekeverve, így átengedi a fényt, és szokatlan fényjátékokat hoz létre.

Keress újszerű építőanyagokat a környezetedben! Szerinted mi teszi ezeket különlegessé, praktikussá vagy esztétikussá?

FELÜLETEK

A térélményünket, vagyis azt, hogy egy adott teret milyenek észlelünk (szűknek, barátságosnak, sötétnek), az épületek felülete is meghatározza: az anyagok minősége, a díszítés – vagy a díszítés hiánya.

Egy új anyag egészen megváltoztathatja az épületek megjelenését. A Zsolnay Vilmos által kifejlesztett pirogránit rendkívül kemény, ellenálló kerámia, ami alkalmas az épületek külső díszítésére. A 19. század végén épült lenyűgöző épületeket gyakran díszítették ezzel. A felület díszítései nagyon sokfélék lehetnek. Festett díszítést szívesen alkalmaztak már a reneszánsz és a szecesszió építészetében is, manapság pedig kortárs graffitik díszítik a falakat. Budapest történeti városrészeiben mindkettőre nagyszerű példákat lehet találni.

Milyen különleges épületdíszítéseket találsz a lakóhelyeden? Melyik a kedvenc graffitid?

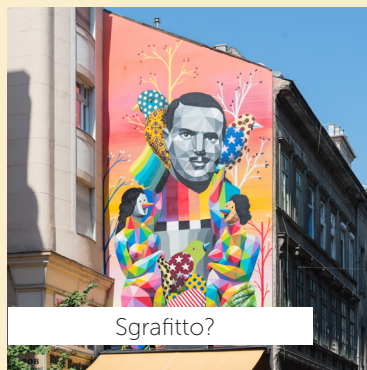

Letisztult?

Üvegbeton?

Sgraffitto?

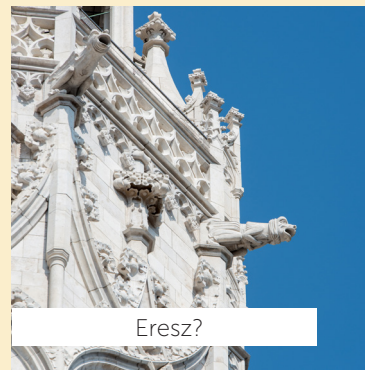
Díszes?

Üvegház?

Graffiti?

Eresz?

Természetes anyagok?

Ipari anyagok?

Vízköpő?

Egy helyszín nem csak az építészeti értéke miatt lehet jelentős. Használata révén, vagyis attól függően, hogy mire és hogyan használjuk, szintén értéké, megőrzendővé válhat. A Hősök tere például nemzeti emlékhely, és időről-időre fontos történeti eseményeknek adott helyet. A Városliget, Budapest első közparkja pedig a lakosok kikapcsolódását szolgálja, és ez adja az értékét a sűrűn beépített fővárosban.

REPREZENTATÍV TÉRHASZNÁLAT

A reprezentatív terek – mint például a Hősök tere – szimbolikus értékkel bírnak. Emiatt ezeket gyakran értelmezi át vagy sajátítja ki a mindenkori hatalom. A Hősök tere és a Városliget szomszédságában található egykori Felvonulási tér (ma 56-osok tere) például a rendszerváltás előtt a legnagyobb kommunista állampárti tömegrendezvényeknek, katonai díszszemléknek és felvonulásoknak adott helyet. Az elbontott Regnum Marianum templom területén állt a Sztálin szobor, amelynek a helyén ma az 56-os emlékmű áll.

Milyen történelmi eseményeknek és rendezvényeknek adott helyet a Városliget, a Hősök tere és a mai 56-osok tere? Milyen események zajlanak itt ma, és milyen emlékművek, emlékhelyek vannak itt? Mi lesz itt a közeljövőben? Nézz utána!

KÖZÖSSÉGI TÉRHASZNÁLAT

A budapesti Duna-part belvárosi szakasza világörökségi helyszín, az ország egyik legfontosabb jelképe. Hétköznapi, közösségi használatra azonban szinte teljesen alkalmatlan. A rakpartokon mindkét oldalon végig húzódó forgalmas autópályák ugyanis lehetetlenné teszik a partokhoz és a folyóhoz való hozzáférést. A Kopaszi gát,

a Szabadság híd időszakos lezárása vagy a Római part viszont jó példái annak, hogy a folyópart a lakosság kikapcsolódását is szolgálhatja.

A lakókörnyezetben milyen jó és rossz példákat ismersz? Mely közösségi terek működnek jól, és miért? Kik és mire használják ezeket? Nézz utána hogy alakul át a Római part hamarosan!

FENNTARTHATÓSÁG

Egy adott tér használata az idők során gyakran változik. Ennek köszönhetően növekedhet vagy csökkenhet is az értéke. Kulturális jelentőségét csak akkor tudja megőrizni, ha azt fenntarthatóan tudja használni a közösség.

Az 56-osok tere beépítésének terve a Városligetet is érinti, így a liget eredeti szerepe veszélybe kerülhet. A budapestiek kikapcsolódását szolgáló zöld felület mérete jelentősen csökkenhet.

A Rákóczi út régen a város egyik legelegánsabb sugárútja és bevásárló utcája volt. A villamosvonal megszüntetésével azonban négy-sávós belvárosi autópályává vált, a sétálók elmaradtak, a plázák megjelenésével pedig az elegáns üzletek tönkrementek.

Megfelelő tervezéssel és odafigyeléssel viszont a megváltozott használat értékes közösségi tereket is teremthet. Az egykori Ganz Villamosági Művek épületegyüttesében és parkjában került alakították ki a Millenáris kultúrparkot, az ipari funkciót felváltották a kulturális és szabadidős tevékenységek és a közösségi rendezvények.

Mik a legnépszerűbb közösségi terek manapság? Milyen, a Millenárishez hasonló példákat ismersz, ahol a térhasználat megváltozása növelte a közösségi terek értékét? Ismersz ellenpéldákat is?

Jövő?

Rekreatív térhasználat?

Autóút?

Múlt?

Reprezentatív térhasználat?

Bevásárló utca?

Megközelíthetetlen?

Ipartelep?

Közösségi tér?

Megközelíthető?

01_KULTURÁLIS_ÖRÖKSÉG

- ▶ Margitszigeti víztorony, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Irányítótorony, Liszt Ferenc Repülőtér, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Andrassy út, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Hollókő, fotó: Hollókői Világörökség-kezelő Nonprofit Kft.
- ▶ Felsővízvárosi Szent Anna-templom, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ 1956-os Forradalom és Szabadságharc Emlékműve, Budapest, 56-osok tere, alkotók: i-ypszilon alkotócsoport (Dósa Papp Tamás, Emődi-Kiss Tamás, György Kata, Horváth Csaba), fotó: i-ypszilon alkotócsoport
- ▶ Hercegkúti Kőporos pincesor, Tokaj-hegyalja, fotó: Darabos György
- ▶ Millenáris, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Magyar Állami Operaház, Budapest, Fotó: Juhász Attila
- ▶ Brains koncert az Akváriumban, Budapest, fotó: Hegyi Júlia Lily

02_ÁLLANDÓ_ÉS_VÁLTOZÓ

- ▶ Március 15. tér, Budapest, 1890 után, fotó: Fortepan / képszám: 82495 / Klösz György / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.07.171
- ▶ Március 15. tér, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Jáki kápolna a Városligetben, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Visegrádi vár, fotó: Bán András
- ▶ Szimpla, Budapest, fotó: Honfi Anna
- ▶ Pécsi ókeresztény sírkamrák, fotó: Zsolnay Örökségkezelő NKft.
- ▶ Gül Baba türbéje, Budapest, fotó: Wikimedia Commons / EtelkaCsilla / Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported
- ▶ New York Kávéház, Budapest, 1894 körül, fotó: Fortepan / képszám: 82584 / Klösz György / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.08.059
- ▶ Cserpes Tejivó a MOM Sportban, Budapest, fotó: Sign Kreatív Ügynökség

03_MEGŐRZÉS_ÉS_ALAKÍTÁS

- ▶ Gázi Kászim pasa dzsámija, hivatalosan Gyertyaszentelő Boldogasz-

- szony-templom, Pécs, fotó: Hegyi Júlia Lily
- ▶ Dózsa György úti Zsinagóga, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Zsolnay Kulturális Negyed, Pécs, fotó: Hegyi Júlia Lily
- ▶ A LEGO® gyár épülete, Nyíregyháza, fotó: LEGO Manufacturing Kft.
- ▶ Trafó, Budapest, fotó: Nagy Gergő
- ▶ Aquincumi katonai amfiteátrum, Budapest, fotó: civertan.hu
- ▶ A Földtani Intézet Zsolnay mázas teteje, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Matyó hímzéses terítő részlet, tervező: Sugár Lászlóné, fotó: Kulcsár Géza
- ▶ Zsolnay váza a Gyugyi Gyűjteményből, fotó: Zsolnay Örökségkezelő NKft.
- ▶ Kerti törpe, fotó: Bán András

04_HELYI_ÉS_EGYETEMES

- ▶ Duna-partok, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Pingvinek, alkotó: Borics Pál, 1967, Budapest XVIII. kerület, fotó: Bán András
- ▶ Pán Európai Piknik Park, Sopron, fotó: Leczovics Zsolt
- ▶ Meggyes csárda, Hortobágyi Nemzeti Park, fotó: Lisztes László
- ▶ Dohány utcai Zsinagóga, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Emanuel-emlékfa (Magyar zsidó mártírok emlékműve), alkotó: Varga Imre, 1990, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Művészetek palotája, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Károlyi palota, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Római kori közfürdő, Aquincumi Múzeum Budapest, fotó: Aquincum Múzeum Budapest
- ▶ Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszoda, Margitsziget, Budapest, fotó: Bán András

05_ÖRÖKSÉG_HELYSZÍNEK

- ▶ Budai várnegyed, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Corvin negyed, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Pécsi ókeresztény sírkamrák, fotó: Zsolnay Örökségkezelő NKft.
- ▶ Farkasréti temető, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Hősök tere, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Csíksomlyói Búcsú, fotó: Kocsis Boldizsár János
- ▶ Új Köztemető, megemlékezés a 301-es parcellánál egy évvel Nagy Imre és mártírtársai állami újratemetése előtt, fotó: Fortepan / képszám: 61610 / Hodosán Róza
- ▶ Pálösszentkút kegyhely, fotó: Fortepan / képszám: 87357 / Urbán Tamás
- ▶ Ismeretlen katona sírja a Hősök terén, Budapest, fotó: Bán András

- ▶ Botlatókő, Budapest, fotó: Bán András

06_ÉPÜLETEK_ÉS_ÉPÜLETTÍPUSOK

- ▶ Wekerle-telep, 1928, Budapest, fotó: Fortepan / képszám: 128997 / GALI
- ▶ Újpesti-lakótelep, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Bérház, Budapest, Semmelweis utca 4., 1955, fotó: Fortepan / képszám: 91502 / Uvaterv
- ▶ Római kert, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Óbudai faluház, 1987, Budapest, fotó: Fortepan / képszám: 33388 / Lechner Nonprofit Kft. Dokumentációs Központ
- ▶ Hollókő, légifotó: civertan.hu
- ▶ Párisi Nagy Áruház, 1911, Budapest, fotó: Wikimedia Commons / szabad licenz
- ▶ Corvin pláza, Budapest, fotó: Klepierre
- ▶ Óstermelői piac, Szimpla kert, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Központi vásárcsarnok, Budapest, fotó: Bán András

07_SZERKEZETEK

- ▶ Kilenclyükű híd, Hortobágyi Nemzeti Park, fotó: Lisztes László
- ▶ Megyeri híd, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Széchenyi Lánchíd, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Megyeri híd (részlet), Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Duna-partok, 1874, Budapest, fotó: Klösz György / Fortepan / kép szám: 82110 / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL XV.19. d.1.05.055
- ▶ Duna-partok, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Szabadság híd, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Lezárt Szabadság híd, Budapest, fotó: Valyo Egyesület – Simon Zsuzsi
- ▶ Csontváry Kosztka Tivadar: Vihar a Nagy Hortobágyon, © Szépművészeti Múzeum 2018
- ▶ 200 forintos érme, fotó: Bán András

08_FORMÁK

- ▶ Országház, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Városháza, Budaörs, fotó: Bán András

- ▶ Millenniumi földalatti, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ 4-es metró, Rákóczi téri megálló, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Kereszt, Budaörs, fotó: Bán András
- ▶ Bélapátfalvai Ciszterci Apátsági Templom, fotó: civertan.hu
- ▶ Nyugati pályaudvar, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Bálna Budapest, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Bedő ház, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Bérház, Pozsonyi út, Budapest, fotó: Bán András

09_ANYAGOK_ÉS_FELÜLETEK

- ▶ Földtani Intézet, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Dálnoki-Kovács villa, Budapest, fotó: Wikimedia Commons / szabad licenz
- ▶ Üvegbeton főbejárat, Pécsi ókeresztény sírkamrák, fotó: Hegyi Júlia Lily
- ▶ Pálmaház az Állatkertben, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Magyar nő a történelemben, sgraffito a Baár-Madas Református Gimnázium homlokzatán, alkotó: Márton Ferenc, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Ángel Sanz-Briz (Falfestmények a szabadságért), alkotó: Okuda San Miguel, 2016, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Nyugati pályaudvar, 1887, fotó: Fortepan / képszám: 24111 / Somlai Tibor adományozó
- ▶ Tanya, 1912, fotó: Fortepan / képszám: 09188
- ▶ Vízköpő, Mátyás templom, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Eresz, Budapest, fotó: Bán András

10_TÉRHASZNÁLAT

- ▶ Városliget, ezredéves kiállítás, 1896, Budapest, fotó: Digitális Képtár/DKA-000598
- ▶ Critical Mass, Városliget, Budapest, fotó: Wikimedia Commons / szabad licenz
- ▶ Felvonulási tér (ma 56-osok tere), Sztálin szoborral, Budapest
- ▶ Hősök tere, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Rákóczi út, 1903, Budapest, fotó: Fortepan / Saly Noémi
- ▶ Rákóczi út, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Ganz Villamossági Művek, 1980, Budapest, fotó: Fortepan / Balázs Lőrinc
- ▶ Millenáris, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Duna-partok, alsó rakpart, Budapest, fotó: Bán András
- ▶ Római part, Budapest, fotó: Bán András

ÖRÖKSÉG

2018 az Európai Kulturális Örökség Éve. Ebből az alkalomból indítottuk az **örökSÉG** projektet, ami a fiatal, középiskolás korosztály érdeklődését kívánja felkelteni az épített örökség iránt.

A kulturális örökségünk körülvesz minket a hétköznapokon, az ünnepeken, otthon és az utcán. Meghatározza az identitásunkat, hogy mit gondolunk magunkról és a világról. Figyelmet mégis alig fordítunk rá, különösen a fiatalok érdeklődését nehéz felkelteni a számukra távolinak, megfoghatatlannak, és a hétköznapokban irrelevánsnak tűnő téma iránt.

Ezen szeretnénk változtatni az **örökSÉG** ismeretterjesztő anyag összeállításával. Az **örökSÉG** érthetően, érdekesen, a jelenbe és kifejezetten a fiatalok hétköznapi kontextusába ágyazva tárgyalja az épített örökséghez kapcsolódó témákat. A történeti emlékeket kortárs helyszínekkel állítjuk párhuzamba, hogy az épített örökséget élővé, maivá, relevánssá tegyük.

A cél, hogy a fiatalok gondolkodjanak és beszéljenek az épített örökségről – akár a régi műemlékek, akár a kortárs street art hordozta üzenetekről és értékekről. Ezt gondolat-, és vitaébresztő kérdésekkel segítjük. A kérdésekre nincs jó és rossz válasz, sok jó megoldás elképzelhető. Az önálló véleményalkotás, a saját lakókörnyezet tudatos felfedezése és (át)értékelése a cél. Az ismeretterjesztő anyagok ezért nem konkrét épületekről, korokról informálnak, hanem a múlt segítségével a jelen megértésére, a kortárs kultúrában, épített környezetben rejlő értékek felismerésére ösztönöznek. A mai fiatalok vajon mit hagynak örökül a következő generációknak? Milyen értékeket hoznak létre, ami majd az épített örökség részévé válik?

Tíz tematikus ismeretterjesztő anyagot teszünk elérhetővé az internetes felületeinken.

01_kulturális_örökség	06_épületek_és_épülettípusok
02_állandó_és_változó	07_szerkezetek
03_megőrzés_és_alakítás	08_formák
04_helyi_és_egyetemes	09_anyagok_és_felületek
05_örökség_helyszínek	10_térhasználat

A téma iránt érdeklődő pedagógusok számára kiegészítő tanári kézikönyv készül. Ebben hasznos módszertani tanácsok, háttér információk és irodalomlista található, amely megkönnyíti számukra az épített örökség témakör tanórai feldolgozását.

Az oktatási segédanyag témáját tekintve hiánypótló, kortárs nyelvezetével pedig önmagában is vizuális nevelésre törekszik.

Szerzők: Tóth Eszter, Sebestyén Ágnes

Grafika: Kapitány Eszter • Fotók: Bán András

A projekt a **Nemzeti Kulturális Alap** támogatásával valósult meg.

kultúrAktív Egyesület

Az örökSÉG a kultúrAktív Egyesület projektje. A kultúrAktív közhasznú civil szervezet, melynek célja a gyermekek és fiatalok érzékenyítése az épített környezet iránt.

www.kulturaktiv.hu
epitettkornyezetinevelés.blogspot.hu